

Eski Yunan Tarihine Giriş: 10. Dersin Metni

7 Ekim 2007

1. Bölüm : Sparta Meclisi

Profesör Donald Kagan: Erken *polis*lerin bence en önemlisi olan dönemlerden, özellikle İ.Ö. 7. ve 6. yüzyıllardaki Sparta'dan bahsetmeye devam ediyoruz. Sparta'nın organizasyonunu anlatıyordum, krallardan ve 60 yaş üstü 28 kişiden oluşan yaşlılar konseyi *gerousiadan* ve bu konsey sayısını 30'a çıkartan iki de kraldan bahsetmiştik. Bir de Sparta'da tüm yetişkin vatandaşlardan oluşan meclis bulunmaktaydı ve bu da, birçok devlette olduğu gibi, savaşan erkeklerin karar mekanizmasında yer alma gereksiniminden doğmuş olmalıydı ve bu kararlar tahminen öncelikle mecliste verilmesi gereken kararlardı. Sparta'ya gelince, tahminimce verilen tek karar, savaşın savaşılmayacağı, ya da barış yapılıp yapılmayacağı sorusunu içermektedir.

Şimdi konseyden bahsetmemiz gerekirken; bu konseyin, birazdan bahsedeceğim, Atina Konseyinden farkı oldukça fazlaydı. Bu konseyde, tüm yetişkin Spartalı erkekler bulunurdu ve vurgulamak gerekir ki, bunların hepsi toplantılara üzerlerinde askeri üniformalarıyla katılırlardı, hatta ellerinde kalkanları dahi olurdu, bunu bilmekteyiz, çünkü, Spartalılara bir soru sorulduğu zaman yanıtını bağırarak ve kalkanlarına vurarak verirlerdi. Hatta toplantılara başkanlık yapan yetkililer hangi tarafın daha fazla gürültü yaptığına göre kararları alırdı. Bu bilim toplantılarımızdaki sesle verilen oyları andırıyor, ama onlardan çok daha renkliydi. Ve, tabii ki, eğer hangi tarafın daha gürültücü olduğuna yetkili başkan karar veremediyse, – sadece o zaman İngiliz Parlamentosu'ndaki gibi ayrışmaya dönüyorlardı –, bir tarafta o tarafın yandaşları, diğer tarafta ise karşıt tarafı tutanlar sayılarak sonuçlar toplanırdı.

Görüldüğü kadarıyla konseyde tartışma çok sık olmuyordu, çünkü anlayabildiğimiz kadarıyla, konseye getirilen konuların çoğu, – bir dakika geri dönüp şunun söyleyeyim; meclise çok fazla konu getirilmiyordu herhalde. Gelen konularda ise; eğer *gerousia* ve krallar, yani toplumun üst düzey grupları anlaşmış ise, meclise kadar gidilmesine gerek olmadığına karar veriliyordu. Bazı durumlarda kanunlar gereği meclise gitmek gerektiğinde de, tartışma olmuyor ve konular rahatlıkla ilerliyordu. Ancak, günümüzün bazı bilim adamları konseyde hiç tartışma olmadığını savunacak kadar ileri gidebilmekte. Yine de Thukydides'in bize naklettiği tartışmalar bulunmakta ki, bu da tartışmaların yapıldığına dair net kanıt oluşturur; ama vurgulamalıyım ki, elimizdeki bilgilerin gösterdiği kadarıyla, konseylerde konuşma yapan kişiler bir tek krallar, yani *gerousia* veya henüz üstünde konuşmadığımız ve sayısı 5 olan *ephoros* idi. Onların durumunu da daha sonra size anlatacağım, ama şimdilik bunların, yıllık olarak seçilen devlet görevlileri olduğunu aklınızda tutmanız yeterli. Yani bu, ne kadar da her isteyen vatandaşın bulunabileceği bir ortam olsa da, demokratik bir konsey değildi. Konseyin biraz akıl karıştırıcı, yani karmaşık yönü budur aslında.

Şimdi *ephoros*lara dönelim. Sparta geleneklerine göre, bunlar Sparta'daki sistemin gelişiminde geç bir dönemde ortaya çıkmıştı. *Ephoros* kelimesi "denetleme" anlamına gelen kelimedenden türetilmişti ve olup biteni denetleyen kişileri tanımlıyordu. Bunlar tam denetleyiciydi. Görevlerinden birisi kralları denetlemektir; kralların uygun olmayan işlere kalkışmamalarını, yasal olmayan şeyler yapmamalarını, dine aykırı davranmamalarını vs sağlamaktı; hatta bu konuya yoğunlaşan bazı araştırmacılar, en azında bir zamanlar, *ephoros*un asıl amacının bu tür şeyler olduğunu düşünüyordu. Amaç, Spartalılar'ın fazla güç altında ezilmesini engellemek ve kralların çok fazla güç kazanmamasıydı ve asıl görevleri kralları devamlı izlemektir. Ama ben bunun tamamen doğru olmadığını düşünüyorum.

Tahminimce, Spartalılar tarihte ortaya çıkmaya başladığında, yani diyelim ki 6. ve 5. yüzyılda, *ephoros*lar bunu yapmıyorlardı. Demek istediğim, o zamanlarda bunu yapmak için teknik olarak sorumluluk taşıyorlardı, ama sorumlulukları sırf bu değildi. İlk karşılaştığımızda uluslararası ilişkilerle uğraşmaktaydılar. Eğer komşu bir devlet Spartalılar ile bağlantıya geçmek isterse, ki bu bir ittifak talebi olabilirdi, ya da herhangi bir istek, savaş öncesi bağlantılar veya barış çağrısı, bunlar gibi herhangi bir şey olabilirdi, bunlar ilk olarak *ephoros*larla bağlantıya geçerlerdi, bunlardan 5 tane vardı ve *ephoros*lar neler yapılacağına karar verirlerdi.

Bence, çoğu zaman, eğer çok ama çok önemli bir durum söz konusu değilse, herhangi bir şekilde karar verebiliyorlardı, ama çok temel bir konu söz konusuysa, savaş gibi, ya da barış veya ittifak, o zaman konseye gitmeleri gerekiyordu, bu tür kararların alınabilmesi için. Benim tahminim, ciddi hatalar doğurabileceğinden *ephoros*lar *gerousiaya* gitmeden evvel hiç bir şekilde adım atmıyorlardı, çünkü *gerousia* devletin her şekilde en önemli konseyiydi, ama gerekli şeyleri tartışacak kadar da küçüktü. *Gerousia* kralları da içerdiği gibi, devletin bütün önemli konumlarındaki tüm kişileri de içermekteydi. Böylece eğer *ephoros*lar herhangi bir şey yapmak istiyorsa, *gerousiaya* danışmadan bunu yapmaya çalışmak aptallık olacaktı; ama hatayı göze almak istiyorlarsa, doğal olarak başka türlü davranabilirlerdi.

*Ephoros*ların gerçekten farklı olduklarına gösteren başka şeyler de vardı. *Gerousiaya* seçilen insanlar kendilerini çoktan kanıtlamış yaşlı adamlardı; seçilmeleri tamamen amaca uygun kişisel özelliklerine dayanıyordu; dolayısıyla Sparta devletindeki konumları oldukça itibarlıydı. Ama *ephoros*lara baktığımızda bunun tam doğru olmadığını görüyoruz. Aristoteles bunların herhangi bir Spartalı adam olabileceğini, yani sıradan insanlar olabileceklerini söyler, onlar kimseden farklı olmayabilirlerdi. Nasıl seçtikleri hakkında net bir bilginiz olmadığı halde, seçimle konumlarına getirildiklerini biliyoruz, – seçim ve sınıflandırma içeren bir yöntemmiş gibi gözüküyor; kimin *ephoros* olacağı konusunda ciddi bir şans boyutunun da olduğunu tahmin edebiliriz. Bunlara baktığımızda karakterleriyle bağlantılı olarak sahip oldukları itibarı değil de, sıradan insanların *ephoros* seçilerek bir konum sahibi olduklarını düşünmelisiniz. Bu konumun da süresi sadece bir yıldır.

Krallar da *gerousiada* konumlarında hayat boyu kalıyorlardı, tahminimce konseydekiler de hayat boyu konumlarını koruyordu, ama *ephoros* sadece bir yıl *ephoros* olabiliyordu, hayat boyu sadece bir kez. Bunlar politik güce sahip değillerdi. Zannederseniz bu fikir, sıradan Spartalıların size bahsettiğim işlevleri yürütebilme amacından doğmuştu. Ama bir de, ellerine kralların doğru yolda gidip gitmediklerini teftiş etme gücü verilmişti ve kendilerine çeşitli teknikler veya poliçeler geliştirmişlerdi ve çeşitli yöntemlerle kralların yanlış bir şey yapıp yapmadığını denetleyebiliyorlardı ve eğer bir yanlış bulurlarsa, onu ön plana çıkartıyorlardı. Delphi'ye gidebiliyor ve tanrıya danışabiliyor, eğer bir yanlış olduğu konusundaki tahminleri doğruysa ve eğer tanrıların huzurundan dönebildilerse, krallar yargılanabiliyordu. *Ephoroslar* suçlayan taraf oluyor, mahkeme de *gerousiadan* sürdürülüyordu; bunun sakın ha önemsiz olduğunu düşünmeyin. Krallar Sparta tarihinde sık sık böyle mahkeme edilmiş ve birçok kere de suçlu bulunmuş ve şehirlerinden sürülmüşlerdi, yani cezalandırılmışlardı. Yani bu kontrol kapasitesi konusu hiç bir şekilde sırf teoride kalmıyordu ve dolayısıyla kimin *ephoros* olduğu konusu şansa dayansa da çok önemliydi.

Tamam, işte bunlar Sparta'nın yapısının içerdiği özelliklerdir ve görüyorsunuz ki bunların karışık bir sistem olduğu net ve açık. Aynı zamanda, bu denli temel olan bir şeyin de ötesine geçmemeniz gerekmekte. Hatırlayın bir kez, sıradan bir kişiden krala kadar Sparta vatandaşların, aslında tüm Spartalıların kontrolü altındaki insanların sadece ufak bir kısmını oluşturur bu grup insan. Bizler eldeki verilerden, tüm Peloponessos veya Spartalılara ait olan bölgelerdeki nüfustan onların ne kadar yüzdesini oluşturduğunu tahmin etmeye çalışmaktayız, – görüldüğü kadarıyla, *helotların* sayısı, her yedi *helota* bir Spartalı düşmekte. Bunlara bir de Spartalı olmayan *perioikoi* sayısını eklemeniz gerek.

2. Bölüm : Sparta İttifakı

İşte bu karmaşık örgütlenme içerisinde, tüm Lakonia'ya ve sahip olduklarına baktığınızda, bunun gerçekten bir oligarşi olduğunu görürsünüz. Spartalılar normal olarak başka devletlerin oligarşiyle yönetilmelerini tercih ederdi. Herhangi bir aşırılık istemezlerdi. Demokrasileri sevmezlerdi ve Yunan toplumlarının tiranlıktan kazandıkları otokrasileri de sevmeyeceklerdi. Spartalılar tiranlara karşı çok savaştıklarından ün kazanmışlardı, yani tiranlara karşı olduklarına dair ünlenmişlerdi; burada dış politikaya bakacak olursak, ki bu Sparta için de Yunan dünyası için de çok önemliydi, çünkü daha önce de söylemiştim, Spartalılar ilk defa devletler koalisyonunun lideri, yani kumandanı olan bir toplumdur. Herhangi bir amaç için olmasa da, Antik Dönemde Yunanlılar bu kalıcı devlet koalisyonuna “Spartalılar ve ittifakları” olarak hitap ediyordu; günümüzde bilim adamları buna Peloponessos Birliği der ve her yerde göreceğiniz bu terminolojiyi ben de kullanacağım.

Kusursuz bir terminoloji değil, çünkü bazı taraflar, – yani bence Sparta İttifakı daha iyi bir anlatım oluşturmakta, ki Yunanlılar da aslında bunu söylemeye çalışıyorlardı; çünkü Peloponessos'daki herkes bu Peloponessos Birliği'nin bir parçası değildi ve bu birlikteki

her taraf da Peloponessos'dan değildi, ama yine de Peloponessos Birliği dediğimizde ne demek istediğimiz aslında anlaşılır olacak. Aslında çoğu zaman "Sparta İttifakı" demeye çalışacağım.

Bakalım, nasıl ortaya çıkmıştı bu? Yunan tarihindeki çoğu şey gibi, başlangıcı bunun da mitik hikayelerle dolu ve net değildir, ama belki İ.Ö. 570 gibi başlamış olabilir. İ.Ö. 7. yüzyılda Argos'la olan savaşlarını kaybettikten sonra, Spartalılar kendilerini başarılı bir biçimde toparlamaya başlamışlardı ve Peloponessos'da kendi etkilerini ve güçlerini hissettiriyorlardı, ama Lakonia'nın kuzeyindeki Arkadia bölgesinde önemli bir çarpışma da kaybetmişlerdi, – bu arada, burası dağlık ve göreceli olarak fakir bir bölgeydi ama aynı zamanda da Yunan dünyasının en kuvvetli savaşçıları buradan yetişmeydi. Dolayısıyla burada Spartalıların zorluklarla karşılaştıklarına çok şaşırılmamak gerek. Bu sırada Sparta'da bir sivri zekalı, Sparta'nın durumunu değiştirecek bir fikirle ortaya çıktı ve aynı zamanda da tüm Yunan dünyasına bir yenilik getirdi.

Lakonia'nın kuzeyinde bulunan Tegea şehrini yendiler. Burası Spartalılar için oldukça önemli bir şehir devletiydi, yani sadece hemen kuzeylerinde bulunduğu için değil, ama hatırlarsanız size söylediklerimi, Mykenai'dan Sparta'ya gitmeye kalktığınızda, dağları geçmeniz imkânsızdı, önce kuzeye sonra oradan sola dönüyordunuz, batıya, ancak böyle Mykenai'ya gitmeyi başarabiliyordunuz. Tegea da tam bu yolun batıya döndüğü yerdeydi. Dolayısıyla stratejik konumu çok önemliydi. Spartalılar Tegea ile savaşa girmişti ve Tegea'nın kontrolünü ele geçirmişlerdi; burada Homeros'un dünyasındaki kahramanlardan Orestes'in kemiklerini bulduklarını, Tegea'dan alıp, sonra da Sparta'ya getirip gömdüklerini söylemişlerdi.

Bir de efsane dolaşıyordu şiirlerde, herhalde propaganda için, Agamemnon'un Mykenai'daki evinden Sparta'ya geldiğini anlatan, büyük olasılıkla Spartalı Dorların savunma amacıyla, Homeros'un anlattığı Akhalı büyük adamlarla bağlantılı olduğunu vurgulamaya çalışmak için ortaya çıkmıştı bu şiirler. Sonuç olarak 6. yüzyılın geç evrelerinde, Sparta kralları arasında bayağı saldırgan olan Kral Kleomenes, gücünü genişlettiği sırada bir seferinde, "Ben Dorlu değilim, ben Akhalıyım" dahi demişti. Bütün bu ne anlama geliyordu? Görülüyor ki, Spartalılar ittifaklarını genişletmeye başlayınca, ki bu konuya birazdan değineceğiz, tabii ki karşılarına çıkacak direncin boyutlarını kısıtlamak isteyeceklerdi. Dorlarla Akhalıların birbirine karşı olmalarının Yunanlılar için özel bir anlamı vardı. Sikyon tiranları Akhalıları Dorlar'a karşı tercih ettiklerinde Sikyon'da neler olduğunu hatırlarsınız. Bütün bunlar gösteriyor ki, Yunan toplumları arasındaki farklılıklar henüz yok olmamıştı ve bütün bu olanlar da bunun göstergesidir. Spartalılar, ama, Akhalara üstünlük taslamıyor, onun yerine onlarla bağlar kurmaya çalışıyorlardı.

İşte böyle. Spartalılar diğer Yunan devletlerini yavaş yavaş ele geçirmeye başladılar, kendi egemenliklerini kurmakta bayağı başarılıydılar. Güçlü ve önemli Argos'u yendiler. Ve bunu yaparken kendi topraklarına çok yakın olan Argos ve Sparta arasındaki bir kısım toprağı da ele geçirdiler, buraya Kynuria deniliyordu. Bu aslında çok ilginçtir, çünkü

Argoslular hiç bir zaman bunu affetmedi ve hiç bir zaman geri alma fikrini elden bırakmadı. Argoslular ve Spartalılar Kynuria'nın kontrolünü ele geçirebilmek için her yüzyılda en az bir kez birbirleriyle savaşmışlardı. Sıradan insanlar Kyrunia'ya Peloponnesos'un Alsace-Lorraine'i diyorlardı. Her iki devlet de burayı birbirinden devamlı geri almaya çalışıyordu. En sonunda Spartalılar Peloponnesos'un güneydoğusundaki Kythera adasını da aldılar, burası onlara daha genişleyebilmeleri için önemli bir stratejik taban sağlamaktaydı.

Bakalım neler olmaktadır, – şimdi Tegea'ya bir dakikalığına geri dönelim, bu duyduğumuz ilk örnek. Tegealılar yendikleri zaman, toprakları ele geçirmek, insanları emirlerine almak ve kendi kontrollerini kurmak yerine, başka bir şey yapmışlardı. Tegealılara ittifak teklifinde bulunmuşlardı. Ama ittifak aslında karakter olarak tam Spartalıların tarih boyunca gösterdiği ittifak anlayışına tam uyar, – şimdi size söyleyeceklerim Spartalıların müttefiklerine ettirdikleri yeminlerinin kelime kelimesine aynısı mıydı, emin olmamız mümkün değil, ama 5. yüzyılın sonunda durum böyleydi artık. Bunun gibi bir şey ya antlaşmada vardı, ya da herkes anlıyordu zaten, yani kaybeden devlet Sparta'nın liderliğini kabullenmek durumundaydı; bu durumu açıklayan kelime aslında *hegemonia* ve "lider" *hegemon*; bu aslında despotların efendiliklerinden daha farklı bir durumdu. Biraz daha yumuşak bir ilişkiydi, en azından böyleymiş gibi bir havası vardı, arkadaşları ve düşmanları Spartalılarla hep aynıydı ve Spartalıların arkasından nereye giderlerse oraya gitmek durumundaydılar.

Kısaca açıklamaya çalışırsak, müttefikler dış politikalarını Spartalılara bırakmışlardı ve onların savaş sırasındaki liderliğini kabullenmişlerdi. Karşılığı neydi bunun? İlk olarak, Spartalılar topraklarınıza el koymuyordu, evlerinizi yerle bir etmiyordu ve sizi köle konumuna düşürmüyordu, işte. Ayrıca, başkası tarafından yapılacak saldırılarda sizi korumaya söz vermiş oluyorlardı. Peloponnesos Birliği oluştuğunda ortaya çıkan dinamiklerin birisi de Peloponnesos'daki devletler arasındaki savaşlar da son bulmak durumunda kalıyordu, en azından kuramda bu böyleydi. Göreceğiz ki, bu durum zaman zaman bozuluyordu, ama genelde durum böyleydi. Ne anlama gelmekteydi bu? Spartalılar aslında Romalıların yüzyıllar sonra yaptığına çok benzer bir şey yapmışlar ve onlardan çok daha önce bunu başarmışlardı, bunu becerebilmek büyük başarıydı.

Bir toplumu fethettiğiniz zaman, problemlerinizden birisi de ele geçirdiğiniz her devletin bir sorun olasılığı yaratması olacaktır. Onları yönetmeniz gerekmektedir ve bu da onlarla ne yaptığınızı bilmeniz gereken bir sürü asker gereksinimi doğuracaktı. Eskiye göre sorumluluklarınız artacaktır ve önemli bir nokta da, normal olarak savaşacak adam kazanmıyor oluşunuzdur. Fakat Sparta sisteminde ordunuz için daha çok asker kazanıyor oluyordunuz. Spartalılar kendi müttefiklerine savaş için gittiklerinde, kısaca onlardan söylenilen yere, söylenilen tarihte askeri yardımlarını göndermelerini istiyorlardı. Bu güçler aslında kendi ordularının üçte ikisini dahi kapsayabiliyordu. Müttefikler de Spartalıların gitmek istediği yere gidiyorlardı ve tüm ordunun generali de genellikle Spartalı oluyordu, eğer Spartalılar kendi müttefikleri için çarpışmıyorsa, Spartalıların

kendi amaçları için savaşıyorlardı. Böylece Spartlılar, “Spartalı İttifak” adı altında kendi ordularının gücünü çok daha fazla arttırmışlardı.

Bu ittifakın aslında nasıl bir şey olduğu konusunda tartışmalar hala devam etmekte. Spartalılar başkalarının dış politikasıyla ilgili istediklerini yapma hakkında sahipler miydi? Yoksa savaş için müttefiklerinin onayı mı lazımdı? Gerçekten olmasa da teoride neydi bu? Araştırmacılar iki tarafı da savunuyorlar; bana sorarsanız, ittifakın yapısı, her neydiyse, gerçeklerden daha az önemliydi. Yani demek istiyorum ki, Sparta İttifakındaki tüm devletler birbirine eşit değildi. Bazıları büyük ve kalabalıktı ve orduları güçlüydü. Bazıları aynı zamanda zengindi, bazıları da Sparta’dan çok uzaktaydı. Başkaları küçük, güçsüz, fakir ve Sparta’ya yakındı. Teoride neyse ne, Sparta’ya yakın oldukça bir o kadar da küçüktünüz, o kadar güçsüzdünüz ve o kadar da söz dinleme durumundaydınız, ama yine de bunu savunacak veri de çok aslında elimizde. Şaşılası değil mi? Bunun tersi de doğrudu. Güçlüyseniz, Sparta’dan daha uzaktaydınız demekti bu, daha zengindiniz ve Sparta’dan daha bağımsızdınız.

Diyebilirim ki, çoğu zaman insanlar, Spartalılar onlardan ne istiyorsa, onu yapmak durumundaydı. Ama elimizde şehir devletlerin buna karşı geldiği ve hatta Spartalıların ayağına dolandığını gösteren birçok örnek de bulunmakta. Sparta, İttifakı toplantıya çağırdığında, Spartalılar müttefiklerine danışıyorlardı, ama bu, onların kararlar konusunda oylama gücü olduğu anlamına gelmiyordu, ama bazen oylama yapılıyordu. Ama bazen de yapılmıyordu, bu duruma bağlıydı. Eğer müttefiklerinizin sizinle savaşa gelmesini istiyorsanız, tabii bunu zorunlu olmak yerine kendi istekleriyle yapmaları daha avantajlıydı; işte bence bu da Peloponnesos Birliğini toplantıya çağırmak için iyi bir nedendi, ama bu bir zorunluluk değildi. Ancak, size anlattıklarım karışık ve çok da belirgin olmayan bir tablo, ama gerçek olan bu.

Ama tabii emin olamayız, çünkü elimizdeki veriler ne birliğin nasıl çalışması gerektiği konusunda, ne de asıl nasıl çalıştığı konusunda yeterli, bence bir de kimse nasıl çalışması gerektiğini önceden bilemezdi, birliğin organizasyonunun aslı olması gerektiğini de. Tahminimce kimse önceden bilemezdi zaten, yönetmeliği nasıl anlaşılırsa anlaşılınsın. Ne olursa olsun, Birlikte üyelik için en önemli şeylerden birisini Spartalılar istediği zaman, “şu veya bu nedenle bizimle savaşa gelin” dediği zaman, ordunuzu alıp gelmek durumundaydınız; Thukydides Peloponnesos Savaşı’nı anlatırken Korinthos ve Thebai gibi önemli devletlerden bahseder; bunlar açıkça “hayır” diyebilen devletlerdi. Spartalılar, “neden yapmanız gerekeni yapmıyorsunuz?” diye sorunca, teoride dini motifleri olan güzel ama inanılır gibi olmayan bir hikayeye neden gelemeyeceklerini anlatmaya çalışıyorlardı ve Spartalılar buna katlanmak durumunda kalıyorlardı; çünkü başka bir şey yapamazlardı.

Anayasanın teknik ayrıntılardan biraz söz ettikten sonra, bence asıl sorulması gereken soru, “her bir olay için ortamın gerçeklikleri nelerdi?” olmalıdır, bundan kastettiğim aslında, asıl kararlar verilmesinde etken güç dinamikleri nelerdi? Tamam, 6. yüzyılın sonunda bu Sparta İttifakı oturmuştu ve Sparta artık tek başına tüm Yunan devletleri

arasında hegemonya gücüne sahipti ve bunu da kullanıyordu. Elinde Yunan standartlarına göre şimdye dek kendilerinin kullandığı ordu gücünün çok daha fazlası vardı ve Pers Savaşları çıktığında, hiç düşünmeden, pişmanlık duymadan savaşıyorlardı; Perslere karşı Yunan ittifakını Spartalılar yönlendirecekti. O kadar saygı görüyorlardı ki, sırf orduya liderlikle kalmayıp, geleneklerinde deniz gücü olmamasına rağmen donanmanın başına da onlar getirilecekti, tabii akıllı olduklarından, onlar da bu konuda aslında daha deneyimi olan kişileri deniz filusunun başına getireceklerdi. Yani Sparta bu konumdaydı ve bence bu çok önemliydi.

3. Bölüm : Spartalıların Dış Politikasının Motivasyonları

Bir dakika durup bakalım, şimdye dek betimlemeye çalıştığımız Sparta devletine ve ilk başta, Sparta devletini, yani özellikle dışişleri konusunda neyin motive ettiğini soralım? Çünkü görebileceğimiz gibi, tüm Yunanlılar arasında onlar kesinlikle en ama en kuvvetli askeri güce sahip olmalarına karşın, çoğu zaman savaşmaya pek hevesli değillerdi ve hatta eğer savaştan kaçabiliyorlarsa savaşmamayı tercih ediyorlardı, hatta savaşmak için yurtlarından uzaklara gitmeyi ve uzun süreyle evlerinden uzak kalmayı sevmiyorlardı. Bunun sebeplerini şimdi sizin de anlamanızı sağlayacağım.

Thukydides'e göre, herşeyin merkezinde *helot*lardan duydukları korku vardı. *Helot*lar Spartalılarla karşılaştırıldığında sayıca çok fazla değildi, ama size onların durumlarından ne denli mutsuz olduklarını bir kez daha hatırlatmak istiyorum, onurları kırılmış olsa da ruhları kırılmamıştı. Her zaman bir ayaklanma fırsatıyla onca zaman taşımak durumunda oldukları yükten kurtulmanın yollarını aramaktaydılar ve yüzlerce yıl süren bu duruma karşın bir şekilde kendi milli kimliklerini kaybetmemeyi başarmışlardı; Mikenli olduklarını ve bir bütün olduklarını asla unutmamış, her zaman Sparta'nın kontrolünden kurtulabilmeyi başarmak istemişlerdi.

Spartalıları olan duygularını tahmin edebilirsiniz. Zannederseniz size daha önceden de bahsetmiştim, zaten bir isyan hikâyesi vardı, erken 4. yüzyılda birisi, insanları Spartalı yönetime karşı kızdırarak, yandaşları olmaları için ikna etmeye çalıştığı *helot*lar hakkında onların büyük bir mutlulukla Spartalıları çığ çığ yiyebileceklerini söylemişti. Bence eğer Spartalıların ne düşündüğünü gerçekten anlamak istiyorsanız, aklınızda tutmanız gereken aslında budur. Eğer tüm orduyu ele alırsak, şehirden çıkıp, 3 günlük yürüyüşte olan bir yere gidiyorsanız, ama döndüğünüzde herkesi hala hayatta bulacağınızdan nereden eminsiniz? İşte her zaman düşünmeniz gereken budur ve *helot* isyanları her gün olmasa dahi arada sırada oluyordu ve bu korku yersiz değildi.

Buna bir de Argos'un hiç bitmeyen düşmanlığını ekleyin; Argoslular, Argos'un Peloponessos'un hakimi olduğu günlere, Pheidon'un muhteşem günlerine dönmeyi hep düşüyorlardı ve bunun olabilmesi için de Spartalıları karşı üstünlük sağlamak amacıyla zaman zaman Sparta'yı istila ediyorlardı; ama bu çok sık olmuyordu, çünkü Spartalıları onları hep yeniyordu ve o sırada da onlara çok zarar veriyorlardı, ki toparlanıp geri

dönmeleri zaman alıyordu. Ama önemli olan hep oralardaydılar ve uzak bir yere gitmiyorlardı; bu da ciddi bir sorundu. Doğal olarak Spartalılar kendileri ve aralarında ilk sırada Argos olmak üzere düşmanları arasında duracak bir şehir devletleri topluluğuna ihtiyaç duyuyorlardı. İşte böyle Peloponessos Birliği'ne baktığınızda asıl görmeniz gereken şey, Spartalılar'ın nasıl içeriden ve dışarıdan gelecek tehlikelerle uğraştığı olmalıdır.

Spartalıların devamlı korktuğu başka bir konu da, – Spartalıların neden bu denli başarılı olduğunu hatırlayın. Sayıca çok fazla değillerdi, ama sayıları herkesi yenmeye yeterdi. Çünkü onlar en iyi idi. Neden en iyi onlardı? Antrenman sistemleri, inançları ve Sparta'ya özgü olan yaşam biçimleri sayesinde olmuştu. Bu nedenle, bence, her zaman içten veya dıştan gelecek değişikliğe karşı olan bir grup Spartalı vardı; zaten dıştan gelecek herhangi bir değişikliğin içte etkisi olacaktır. Her zaman yozlaşmanın Sparta sisteminin içine sızması konusunda endişeleri oluyordu. Yozlaşma normal olarak parayla bağlantılıydı ve arkasında zenginlik vardı. Para devreye girince insanlar satın alınabiliyordu, artık iyi bir Spartalının nasıl olması gerektiğini düşünmeyi bırakırlardı, ama sadece devlet bazında. Onlar kendileri ve varlıkları üzerine düşünmeye devam ederdi.

Yozlaşmaya neden olan bir başka olgu ise, Sparta sisteminde normalin ötesine varan güç arayışı idi. Çelişkiyi hatırlarsanız; herkes eşit, ama herkese nasip olmayan onur için herkesin savaşım vermesi lazımdı, eğer tutucu bir Spartalıysanız sizin için bu iki kavram neredeyse aynı şeydi; işte dikkat edilmesi gereken husus budur. Bu da dış politikada tutucu olmayı doğururdu. Savaşta kazanırsanız, ganimet yağmalayabilirsiniz; talan ettikleriniz bir şekilde Sparta'ya getirilecektir. Bir de, insanların bazıları itibar kazanacaklardı; çünkü savaşmak onlara fazla onur kazandırarak, kafaları kendilerinin ne denli görkemli olduğu fikriyle dolduracaklardı; tabii ki bu da Sparta'nın dengesini tehdit edecek bir unsur oluşturacaktı. Bütün bunlar Yunan dünyasındaki en görkemli askeri gücün yaşadığı çelişkiyi özetler: Savaşmaya çok hevesli olmamakla birlikte, kazanılacak ekonomik kazançtan gelecek güce de hazır olamamak. Üzerinde yoğunlaştıkları olgu, disiplin, devlete karşı özgürlük, bireysellik ve hatta aile idi.

Burası, yani Sparta, garip bir toplumdur; başkalarını normal olarak davet etmeyen kapalı bir toplumdur ve bazen kısa bir süre için de olsa yılda bir insanların gelmesine izin verseler dahi, hep tüm yabancıları şehirden uzak tutarak kendi kendilerine yaptıkları acayıplıklara devam ederlerdi. Sparta devletinin asıl olduğu döneme bakarsak, sanatla ilgili daha önceden var olan hiç bir uygulamanın artık kalmamış olduğu görülür. Yasal olarak Sparta'da hiç bir lükse izin yoktu. Konfor anlamında ancak birkaç ufak şey vardı. Tahminimce yine, erken dönemlerde, bu kurallar bir derecede kırılıbiliyordu, çünkü bunu yapacak nitelikte gücü olan kişiler de vardı ve bunlar yasak olsa da, bazı şeylerden keyif almaya çalışıyorlardı. Ama asıl, eğer elinizde farklı bir şey varsa, bunu gösteremezsiniz, nispet yapamazdınız, çünkü bu bir facia olurdu. Neden? Çünkü ihtiyaç bir çeşit erdem halini almıştı.

Aslında insanoğlunun birçok şeyle başa çıkmaya çalışması çabasıdır bu. Yani, birşey yapmamız gerektiğinde, bunu yaparız ve “dünyada yapılacak en muhteşem şey bu ve başka bir şey yapmak iyi değildir” deriz. Spartalılar da bunu yaptılar. *Helot*lara hükmetme kararı ve bunu koruma çabaları kendi hayatlarını nasıl yönlendirdiklerini etkilemiştir, bu da aslında çok anlamlıdır. Bakın bunu başarmak için ne fedakârlıklara katlanmışlardır. Tabii ki neler için fedakârlık yaptıklarını ve nasıl bunların kendilerini müthiş kıldığını vurgulamak Spartalıların hayat biçimi haline gelmişti.

Size hatırlatayım, bu ne derecede aşırı olsa da ve diğer Yunanlılar böyle yaşayamayacaklarını söyleseler de, onlara hayranlardı. Çünkü bu yaşam biçimi, toplumun genel ihtiyaçlarını aile ihtiyaçlarına tercih eden *polis* ideolojisine tam uymaktaydı. Daha önce de söylediğim gibi, Platon’un en fazla, Aristoteles’in de biraz daha az etkileyici olduğu 4. yüzyılın ütöpik filozofları, gerçekte uygulamada sorunlar olacağını düşündükleri halde buna hayranlardı. Bu düşünüş biçiminden daha muhteşem bir şey olamazdı, hele Atinalılar *polis* olarak gelişirken geçirdikleri evrelere bakıldığı zaman. O zaman şimdi Atina’nın nasıl geliştiğine bir bakalım.

4. Bölüm : Atina’nın Yükselişi

Haritalarınızdan hatırladığınızı umuyorum, Atina Yunanistan yarımadasının güneydoğu uzantısında bulunmaktadır. Ege Denizine doğru uzanan yerdedir. Coğrafi olarak yaklaşık 1500 metre kareden fazla bir alan olan Attika’da bulunmaktadır. Şehir Atina’dır, içinde bulundu bölge de Attika; insanları Atinalılardır ve bu da zannedersen daha önce de vurguladığım bir noktadır, Attika’da yaşayan tüm insanlar Atina vatandaşı sayılır, şehirden yüz ya da yüz küsur kilometre uzakta yaşasalar dahi, bunların hepsi Atinalıdır. Erken zamandan beri başardıkları şeylerden birisi, tüm bölgeyi birleştirip, tek bir *polis* olmaktır; ama bu durum doğal olarak bağımsız köylerin, başka yerleşimlerin Atina *polisinin* sınırları içinde bulunmadığını göstermez, bunlar tabii ki de vardı.

Attika özellikle tarımsal olarak Yunanistan’ın zengin bölgeleri arasında bulunmamaktaydı. Göreceli olarak kuraktı. Ama tabii buna büyük istisnalar da vardı; örneğin Attika’nın merkez bölgesinde bulunan vadi oldukça verimliydi ve Antik Dönemlerde en iyi tahıl, özellikle buğday burada yetişmekteydi. Ama Atina’nın topraklarının çoğu dağlık ve neredeyse tamamen çoraktı, yani zengin topraklara sahip değildi. Burası dolayısıyla ziyaret için çok da makbul bir bölge değildi. Ama yine de bu bölgede Atinalıların kazanacakları zenginlik, güç ve üstünlük için yarayacak bazı özellikleri de vardı. Öncelikle, ihtişamlı bir limanı vardı; Pire Attika’nın kuzeybatısında bulunmaktaydı. Atina’nın limanı olarak işlev görmekteydi. Atina deniz gücü haline geldiğinde, üç ayrı limandan oluşan geniş alanıyla bölgeyi rahatlıklar savunacak konumdaydı, çünkü bu limanlar kapatılınca içerilere yapılacak saldırılar da durdurulmuş oluyordu. Bu da önemli bir güç kaynağıydı.

Yunan devletleri arasında nadir olan bir başka olgu ise, Attika yarımadasının güneyinde gümüş madenleri bulunmaktaydı ve bu madenler devlete aitti, dolayısıyla bu madenler

devlete gelir sağlamaktaydı. Bu da Yunan şehir devletleri arasında çok nadir olan bir durumdu; bu gümüş madenlerinin varlığı Atina tarihinin belirli dönemlerindeki gelişmelerde çok büyük rol oynayacaktı. Toprağın tarım için uygun olmamasının bir nedeni de çok çapta kırmızı çamur içeriyor olmasıydı. Aslında seramik için mükemmeldi ve Atina seramiği tabii, -- özellikle aklımda olan bezemeli seramikler, gerçekten nitelikli malzemeyle toplumun elit sınıfı için yapılmış seramikler, yani sanatçıların ihraç etmek için yaptığı seramikler --, hep bu kırmızı çamurdan üretilmekteydi, Atina seramiğinin temel taşı bu oluşturmaktaydı.

Atina'nın yükselişindeki katkılarının izlerini hala görmekte olduğumuz bir başka doğal kaynak da, Penteli dağındaki mermer yataklarıydı. Yunanlılar bugün bu dağa Pendel derler, Antik Dönemde de Yunanlılar buna *Pentelikon* diyorlardı. Attika yarımadasının kuzeydoğusundaydı; bugün buraya gitseniz bu kaliteli ince damarlı mermeri hala görebilirsiniz. Parthenon'un ve tüm diğer binaların, Akropolis'teki tapınakların, Attika'daki bütün yapıların bundan yapıldığını biliyoruz, bu durum Atinalılara sadece çok az sayıda yapabilecekleri tapınakları inşa etme fırsatını yaratmıştı, çünkü kaynaklar kendi topraklarındaydı ve başka devletlerde olduğu gibi satın almaları ve kendi topraklarına taşımaları gibi müthiş bir masrafla kaşı karşıya kalmıyorlardı.

Ama bir de, söylediğim gibi, Atina erken zamanlardan başlarsak, -tabii buğday ve başka tahıllar da üretiyordu-, ama en çok zeytin ağaçları ve üzüm bağları çok kaliteliydi. Ve göreceğimiz gibi, Atinalılar, alttaki tahıl için ayrılan bölge hariç, düşük kalitedeki toprakların da dahil olduğu tüm topraklarında bunları işleyip bunlardan yararlanmaya başlayıp, üzüm ve zeytin yağı üretmiştir. Bu da onlara tarımsal zenginlik katarak tarihi gelişimlerinde önemli bir rol oynamıştır.

Kendi geçmişlerine dair anlattıkları hikâye şöyleydi. Kendileri güney Yunan topraklarında oturanların karşılaştığı Dor akınlarını hiç yaşamamışlardır. Dorlar oraya kadar gelip, Attika'nın da kapısına dayanmışlardı; ama Atinalılar onları geri püskürtmüştü, dolayısıyla onların topraklarına hiç girememişlerdi. Bundan dolayı Atinalılar, kendilerinin bir nevi en saf Yunan kanına sahip grup olarak görmekteydi ve bunu ne pahasına olursa olsun hep savunmuşlardır. Hikayelerin birine göre, Yunanca *autokhtonus* sözcüğü, yani "kendi topraklarından fırlama" kendilerini güzel tanımlıyordu. Hatta kendilerinin yaradılışlarından dahi önce Attika'da var olduklarına inanmaktaydılar. Siz buna inanmayabilirsiniz, ama tabii bu kendi inançlarıydı; "Biz her zaman burada vardık, özgün ve bu yöreye özgü insanlar olarak." Gelenekleri, ki bu kesinlikle doğrudur, der ki, tarihte erken bir dönemde, Dor akınları olarak adlandırılan olaydan kaçanların sığınma kampları Attika'da kurulmuştu. Kesinlikle eminiz ki, Tunç Çağı'nın uygarlıkları çöktüğünde Peloponessos'dan kaçan insanların bir kısmı Attika'ya gelerek, buraya kalıcı bir biçimde yerleştirilmişlerdi. Bazı Atinalı aristokratlar kendi atalarını bu dönemdeki Atinalılara değil de, Tunç Çağı'nın sonundan sonraki akınlarla buraya gelmiş insanlara bağlamaktaydı.

Bu gelenek anlaşmazlık değil uyumluluk üzerine kurulmuştu. Bu sürgündeki insanlar, bize göre, Atinalıların arasına getirilmiş, onlarla Atinalı olarak yaşamaya başlamışlardı,

bir farklılaşma, ayırım yoktu. Benzer olarak, Atina'da bir *helot* sınıfı da yoktu. Köle sınıfı yoktu, burada kendi liderlerine hınç duyan, bastırılmış bir insan nüfusu da yoktu, bu tarihsel açıdan iyi bir kaderdi ve Atinalıların içten darbe yemeyeceklerinin de göstergesiydi, -- diğer Yunan devletlerine baktığımızda, tamamen değil de, yine de göreceli olarak. Atina'da olan ve başka devletlerde olmayanlar konusunda iyi bir örnek ise, Atina'da *synoikismos* olarak adlandırılan bir olguda yatar; bu terim internet sitesinde de var, dolayısıyla bakabilirsiniz; bu, "birleşme" anlamına gelir. Kelimeyi ayırırsanız, "aileleri bir araya getirme" anlamına gelir. Merkez şehre karşı yerel isyanlar yoktu, savaşa gerek duymuyorlardı. Atina'nın baskınlaştığı *polis*in erken dönemlerinde buna doğal olarak karşı gelenler vardı, ama onlar hakkında bilgimiz çok az, sanki hatıralar belleklerden tamamen silinmiş ve herkesin hatırlamak istediği tablo hep beraber mutlu mutlu yaşadıkları, anlaşmazlıkların hiç olmadığı bir tabloydu.

Bunu Peloponessos'un kontrolünü savaşarak kazandığı açık olan Sparta ile karşılaştırın; buradaki insanlar onlardan hiç hoşnut değildi, bir de tabii *helot*lar vardı. Komşu Boiotia'da, -- buranın önemli şehri Thebai'di, geleneksel olarak savaş halindeydiler ve Thebai kendisini lider yapabilmek için Boiotia'nın diğer önemli şehirlerini ele geçirmeye çalışıyordu, ama bu konuda hiçbir zaman tamamen başarılı olamadılar. Boiotia da bir derecede ikiye bölünmüş durumdaydı, içten sorunları vardı ve bundan dolayı Thebai'nin kendi topraklarında güç kazanması ve Atinalıların başardıklarını başarabilmesi güçleşmişti.

5. Bölüm : Erken Atina Toplumu

Şimdi de bildiğimiz kadarıyla Atina'nın en erken toplumlarına bakalım. Bu konudaki bilgilerimiz genellikle bize Aristoteles'ten gelir, kendisi her şeyi olduğundan daha düzenli tutmayı, her şeyi güzelce organize etmeyi sevdiğinden düzensizlik gibi durum söz konusu değildi. Bahsettiğimiz toplum en erken toplum, aslında aristokratikti ve hatırlayın, aristokratik ve oligarşik rejimler arasında önemli farklılıklar vardı. Aristokratik, "en iyiler tarafından yönetilmek" demektir ve o dönemde de en iyi olabilmek ancak doğumla kazanılan bir unvandı ve bu demektir ki eğer yönetici grubu içerisinde baskın gruptaysanız, aristokrattınız, – bu noktaya gelebilmeniz ancak babanızın da aristokrat olmasıyla bağlantılıydı.

Ne denli zengin olduğunuzun önemi yoktu, ne denli muhteşem savaşçı olduğunuzun da, sadece kimden doğduğunuz önemliydi, bu da kontrolü küçük grupların elinde tuttuğu oligarşiden farklılığıydı; neredeyse her seferinde zenginlik önemli bir rol oynuyordu, yani eğer hükmeden grubun içerisindeyseniz, bu demektir ki, yeteri kadar da zengindiniz. Bu oligarşide aristokratların olmadığını göstermez, eminim ki de vardı, sadece bu kritik bir durum oluşturmamaktaydı. Atina'daki aristokraside neredeyse tüm aristokratların zengin olduğunu, ama bazılarının da olmadığını düşünebilirsiniz; bu da aslında önemli bir farklılık oluşturur ve biz Atina'nın nasıl aristokrasiden daha çok zenginliği esas alan, yani kimden olduğunuzun ön planda olduğu sisteme geçtiğine baktığımızda, bu noktaya zaten geri döneceğiz.

Bizlere daha önceleri Atina'nın en erken dönemlerde parça parça olduğu anlatılmıştı; İonia'daki kentler gibi Atina'daki insanlar 4 kabileye ayrılmıştı, eh tabii Atinalılar da İonialıydı aslında; bu aslında vurgulanması gereken bir nokta bu, çünkü İonialıların çoğunun Anadolu kıyılarında veya Ege Adaları'nda yaşıyor olması ilginçtir, Atinalılar da, – eh, biraz abartıyorum ama –, tek olmasalar da neredeyse anakaradaki tek İonialı onlardı. Atinalılar'ın Peloponessos'daki Dorlar ve başka yerlerdeki başka Yunanlılar arasında aracı gibi bir konumları vardı ve yaşadıkları anakara ve adaların ötesindekilerle de önemli bir bağları vardı. Geleneklere bakılacak olursa, bu geleneksel kabilelerin dördünün de her birinde üç ayrı grup bulunmaktaydı, bunlara *phratres* deniliyordu.

Phratres kelimesini “kardeşlik” olarak çevirebiliriz. Bakın bu da kavram olarak aileyle bağlantılıdır. *Phratres*seniz *phratres*desiniz, çünkü bu babadan oğula geçiyordu ve *phratres* bağlantıları çok önemliydi. Size bu kabilelerin önemli dinsel sorumlulukları olduğunu daha önceden söylemeliydim, bir de ordunun 4 taburu vardı ve her biri bir kabileye aitti. Dolayısıyla bu kabileler Spartalılar için önemliydi. Devletin tümü için katılımı zorunlu dini festivallerin yanı sıra, sadece kabileler için olanlara da katılmak gerekmektedir, bu da kabile üyelerine bir aitlik kazandırıyor, ki bu da önemli bir noktadır. *Phratres*de bazı ufak farklılıklar vardı; *phratres* kendi dini ritüellerini yapıyorlardı ve özellikle bir birlik içerisinde oturdukları yere ve birbirlerine ait olmak duygusuyla bağlanıyorlardı.

Yani, biri bir Atinalıya 7. yüzyılda gelip sorsaydı, o da, “Ben Atinalıyım” derdi, ve Atinalı olduğunu nereden bilecekti? Kendinizi anlattıktan sonra siz de, “Gidin arkadaşlarıma, komşularıma sorun” derdiniz. Eh, onlar nereden bileceklerdi? Siz de, “Nasıl bunun parçası olunuyordu?” diye sorgulayabilirdiniz. Tahminimce kendi *phratres* toplantınıza gittiğinizde, sizi o *phratres*in bir üyesi olarak kaydediyorlardı ve böylece Atinalı oluyordunuz. Bundan dolayı, en azından kısmen, *phratres* çok önemliydi. Kimden doğduğunuz geleneğe bağlı olduğundan, *phratres* aristokratların kalesiydi. Kabile, *phratres* ve bunlar gibi sistemlerin olduğu her yerde aristokratik ailelerin geleneksel olarak ön plana çıktığını görmek mümkündü. Yunan dininde rahipler vardı, ama ayrı bir dini sınıf yoktu ve aristokratik dönemde ve hatta tarih boyunca Atina dininde rahiplik olmamıştı, devletteki en önemli dini konumlar aristokratlar tarafından tutulmuştu ve bu durum ilkel toplumlarda bu insanlara müthiş itibar, etki ve güç sağlamaktaydı.

Bu konuda elimizde sağlam veri olduğundan emin değilim, ama *phrates* herhalde kabilelerin alaylarında omuz omuza savaşıyordu; tabii başlarındaki onları yöneten komutanlar aristokratik olmalıydı. Atinalı insanlar, bir de sınıflara göre ayrılmaktaydı, sınıflar isimlerden anlaşılıyordu, bu konuya başka bir tartışmada geri döneceğiz, ama bir sınıf, yani aslında aristokratik devletteki en üst sınıf, *eupatrides*di. Bu sözcük, “iyi doğmuş” “iyi aile çocuğu” anlamına gelir ve erken *polis*de tüm en iyi toprakların onlara ait olduğunun göstergesidir, dinin en üst konumlarındaydılar bu kişiler. Devlet işleri onların elindeydi, çünkü efsanevi krallar gittikten sonraki en erken rejim, bilinen bir numaralı örgütü oluşturmaktaydı. Bu örgüt *Areopagos* konseyi olarak adlandırılmaktaydı ve

ismini toplantıların yapıldığı yerden almıştı. *Akropol*ün hemen batısındaki tepeye bakarsanız, orada büyükçe bir tepe olduğunu görürsünüz, burası savaş tanrısı Ares'in tepesi olarak anılıyordu. Burada *Areopagos* konseyi toplanarak yapmaları gerekeni yaparlardı ve en erken evrelerinden beri *Areopagos*un üyeleri asilleri oluşturmaktaydı.

Bu adamların hepsinin asil olup olmadığı hakkında, bunlar kabilelerin reisleri miydi, yoksa başka bir şey olup olmadığı konusunda elimizde yeterli bilgi yok, ama kesin olan şey, kararların işte bu alanda alınıyor olmasıdır. Anlamak gereken şey şu: herhalde *polis*in erken zamanlarında, hakkında karar verilmesi gereken konular çok fazla değildi. Erken dönemlerde herhalde toplumun çoğunluğu hayatlarının büyük bir kısmını yaşadıkları kırsal bölgelerde geçiyordu. Tahmin etmelisiniz ki, tam tamına olmasa da, bu durum Roma İmparatorluğunun çöküşünden sonraki batı Avrupa'daki feodal sistemleri andırmaktaydı.

Bu asiller tipik olarak çok fazla toprağa sahipti ve bahsettiğim gibi bütün güçleri ellerinde tutuyorlardı, ayrıca saygındılar ve söyledikleri dinleniyordu. Gerektiğinde askeri birimleri onlar savaşa götürüyordu; bildiğimiz başka bir şey de, bunlar ayrıca devlet sisteminde yargı birimi olarak da görev yapmaktaydılar. Bir kaç insan arasında bir anlaşmazlık olduğunda, bunu mahkemeye taşıyorlardı. Hesiodos'u düşünün, yakınmaları aslında asillerin, yani baronların ne denli üçkâğıtçı olduğu üzerineydi, ama doğal olarak bu onların hepsinin böyle olduğunu göstermez. Her halükarda buraya giderdiniz işte. Aralarındaki tüm anlaşmazlıkları kavgayla veya başka bir ilkel yolla çözemediklerinde mahkemelerde çözerlerdi. Bu durumda asillerden sorunları çözümlenmelerini beklemek doğaldı. Sırf aristokrat olduklarından değil, ama hele 8. yüzyıldan evvel yazının olmadığını ve bundan sonra da çok ender olarak kullanıldığını ve ayrıca 7. yüzyıla kadar yazılı olarak kanunlar ortaya çıkmamış olduğunu düşünürsek, halkın kendi kanunlarını dahi bilecek durumda olmadığını tahmin etmek gerekir. İşte bu dönemden önce hak hukuk istiyorsanız asillere gidiyordunuz, bunun ötesindeki durumlar için de asillerden oluşan *Areopagos* bulunmaktaydı. İşte anladığımız kadarıyla en erken *polis* zamanında durum buydu.

Aristoteles'in erken 7. yüzyılda başlayarak, bize verdiği tarih doğal olarak çok güvenilir değildir, çok nettir, ama bu İ.Ö. 683'e denk gelir. Bu işte bize verdiği tarih ve bize yepyeni, ilk defa bir kavramdan, yani, aristokratlar arasından, şehrin çeşitli sorumluluklarını ele almak için seçilen görevlilerden bahsediyordu. Atina'da bu görevlilere *arkhon* denmekteydi. Teknik olarak bakarsak, bu kelime "lider" anlamına gelmekteydi, ama aslında bunlar çok önemli devlet görevlileriydi. Bunların birisine savaş *arkhonu* anlamına gelen *polemarkhos* adı verilmişti ve bu kişi de orduyu yönetmekle görevlendirilmişti. Bundan sonra gelen *arkhon* aslında en önemlileriydi, bu da yıllara ismini veren *arkhonda*. Daha önce söylediğim gibi Yunanlıların bir noktayı sıfır kabul edip üzerine bir, iki, üç, dört, beş diye sayan bir tarih sistemi yoktu. Bunun yerine, bir çok antik dönem insanı gibi, yılları önde gelen *arkhonların* adıyla adlandırıyorlardı, bunlar da devletin önde gelen görevlileriydi. Mezopotamya kentleri de aynı şeyi uyguluyordu. Buradaki *arkhona* "eponymous arkhon" deniyordu: "Adını devlete veren kişi."

Bir şeyin ne zaman olduğunu bilmek istediğinizde, “şu veya bu kişinin *arkhonluk* döneminde oldu” falan denirdi. Ama bu ismi aklınızda tutamamışsanız, *arkhonların* listesinin yazılı olduğu yere giderdiniz. Bu işte bu çok önemli. Üçüncü *arkhon* da kral *arkhondur*, *basileus arkhon*. Onun sorumlulukları aslında dini sorumluluklar bulunmaktaydı, ama vurgulamalıyım ki, tüm *arkhonlar*, ne yaparlarsa yapsınlar, her biri hukukla uğraşıyordu, yani mahkemelere bakıyor, insanlar arasındaki anlaşmazlıkları çözüyorlardı. Bundan bir süre sonra, bu bahsettiğim üç kişinin ardından, bir grup insan da, *thesmothetes* oluşturmuştu; bunlar 6 kişiydi ve işleri sadece hak hukukla uğraşmaktı. Özel amaçlı mahkemelere bakıyorlardı.

Bu *arkhonların* dokuzu da, – bunlara bazen dokuz *arkhon* kurulu deniliyordu. Bir de sekreterleri vardı, onunla birlikte sayıları onu bulmaktaydı, ama sadece dokuzu *arkhon* olarak anılıyordu. Bunlar tüm Atinalı yetişkin erkeklerinin oluşturduğu meclis tarafından aristokrasinin içinden seçiliyordu. Bu onların aristokrat olduğunu vurgulamaz; *arkhon* olmak için aristokratlar arasından seçiliyorlardı ve sadece bir yıl sadece görev yapıyorlardı.

Bu önemli bir kavramdır. O zamanda Atina’dan kimse görev yapmıyordu, anladığım kadarıyla, hiç bir zaman, – durun bir dakika, bu zamanda sadece bir yıl. Kentteki devamlılığı olan tek şey, kuvvet kazanabilen ve bir döneme etki edebilen, *Areopagus* Konseyi idi, bu işte aristokratik, oligarşik rejimlerin yapabildiği şeydi. Bireylerin çok fazla güç, halk arasında sevilip ve etki kazanmalarından çekiniyorlardı, çünkü bu durum aristokrasinin niteliğini tehdit edebilirdi.

Aristokrasiler, – bu aslında kulağa komik gelebilir, ama aristokrasiler eşitliği severler; aristokratlar arasında eşitlik, sonra da kendileri ve diğerleri arasında müthiş bir eşitsizlik oluşur; örneğin Yale öğrencileri ve başkaları arasında olduğu gibi. ‘Yaleliler sivrilmiş tipleri pek sevmez, çünkü kendilerine, “Neden asıl ben o değilim?” diye sorarlar. Kendinizden beklentileriniz çok fazladır ve eğer Yunanlıların sahip olmadığı bazı geç dönem dini fikirler tarafından ele geçirildiğiniz için alçakgönüllü olmaz, onur için rekabet eder olurdunuz. Karşımdaki ‘Yale’liler baktığımda hep aklıma Yunanlılar gelir. Aslında bu aristokratik bir cumhuriyet, monarşi değil, bir cumhuriyet. Aristokratik bireyler dışında herkes tarafından kontrol edebilirlerdi, *Areopagus* ve tarihte bir noktada *arkhon* olmuş insanlar bu konseyi oluşturmaktaydı.

Bu kişiler bir yıl süren *arkhonluk* sorumluluklarının bitiminden sonraki yıl, otomatik olarak *Areopagosa* gidip, burada hayat boyu *Areopagoslu* olarak kalıyorlardı. Bu da *Areopagos* konseyine daha da güç ve etki kazandırıyor, çünkü bir süre sonra bu grup devlette önemli görevler yüklenebilecek nitelikte olan kişisel özellikleri yüzünden seçilmiş insanlarla dolmuştu ve bunlar artık olanları gözlemleyecekti. Bu kişiler güçlü oldukları sürece aristokratik *arkhonların* yanlışlık yapıp yapmadıklarını yakından izlemiş ve aynı zamanda çok büyük ve kuvvetli olmamalarına özen göstermişlerdir.

Areopagosun ağırlığı ve gücü bu sistem içerisinde müthiş olmalıydı. Zengin ve iyi aile çocukları, -- bu durum *polis*in erken dönemlerinde de aynen böyleydi --, devleti resmi yollarla yönetmeye özen gösteriyordu, ama kırsal alanlarda toprakları da olduğundan buralardaki çiftçi ve diğer kişilere uygun yönetiyorlardı, onlara özen gösterip, kayırıyorlardı. Başlangıçta hayat böyleydi. Her Yunan kentinde olan bu arada Atina'da da olmuştu, ama Argos ve Korinthos ve başka yerlerde gördüğümüz kargaşalar Atina'da biraz daha geç dönemde olmaktadır. *Hoplit* İhtilali gibi bir kavramdan bahsedebiliyorsak eğer, bu Atina'da da olmuştu. Atina yavaş yavaş büyümekteydi, hem de geç dönemlerde, ama ticaretle eskiye göre çok büyük boyutta uğraşmaya başlamıştı. Her yerde olduğu gibi, el yapımı zanaat, aile yerine zenginliğe dayanan yeni zenginlik ve insanları yeni sınıf farklılıklarına doğru yönlendirmekteydi. Yeni kavramlar duyuyoruz, hepsi yeni olmasa da, bazıları yeni olarak tabloya girmişlerdi. Atinalıların farklı sınıflara ayrıldıklarını duyuyoruz.

Bunlardan birisi, hatırlarsanız, *Eupatrides*, yani "iyi aile çocuğu" idi, bu aslında eski hikâye, ama aslında sadece iki açıklaması var, olanlar ve olmayanlar. Ama *hippeis* atlılar, yani süvariler. Eğer çok paranız yoksa at sahibi olup ona binemezsiniz. Atlar pahalıdır. Süvari olan zengin insanlar da vardı. Eskiden de süvariler vardı ve bunlar hep aristokrat olmuşlardı, ama göreceğimiz gibi gelecekte *hippeis* olan adamlar artık aristokrat olmak durumunda değildi.

En alt tabakada *thetes* adı verilen insanlar vardı. Bunlar her zaman varlardı ve çok da fakirlerdi; toprak sahibi de değillerdi. Şansa dayanarak yaşıyorlardı; başkaları için savaşıyorlardı. Hayatta kalabilmek için her şeyi yaparlardı. Ama yeni bir grup insan daha gelecekti: *Zeugitai*. Bu ne demek? "Boyunduruk arkadaşlığı." Boyundurukun kullanılan iki anlamı vardı. Bunlardan birisi için, diyebilirsiniz ki, insanlar iyi durumda olduklarından bir set öküz sahibi olabiliyorlardı, yani iki öküz, bunlar da boyundurukla birbirlerine bağlanarak saban sürüyorlardı. Bu insanlar saygın derecede iyi durumda çiftçilerdi. Burada *hoplit* sınıfından insanlardan bahsediyoruz. Bir diğer kuram ise, bu adlandırma, *hoplit* olduklarından ve *phalanks* sırasında dizildiklerinden birbirine değen kalkanlarından dolayı birbirlerine boyunduruklar bağlanmış gibiydiler.

Bu hikayelerden hangisini tercih ettiğinizin önemi yok, hatta ikisini birden bile seçin; aynı insanlardan bahsediyoruz ve bu da bize önemli bir gerçeği göstermekte: Bu gerçek de, bu yeni bağımsız aile tarımcıları yeni bir sınıf olarak Atina'ya gelmiş olduklarıdır, ama diğer devletlerde olduğu gibi devletteki kendi konularından hiç memnun değillerdir ve devlet için kendi önemlerinin gittikçe daha da artmak olduğudur. Solon'dan bahsedeceğimiz zaman bu noktaya geri döneceğiz, ben günümüzde olan değişikliklere baktığımda, bu değişiklikler olurken gördüğümüz ve size bahsetmek istediğim değişiklik gerçekleşti. Aslında olmayan bir değişiklik, ama eğer olsaydı tüm tarihin gidişatını değiştirebilecekti.

6. Bölüm : Kylon'unun Başarısız *Coup d'état*'sı (hükümet darbesi)

Geleneğe göre, 632 yılında, Atinalı asilzadelerden birisi atletik yarışmalarda kazandığı bir başarıdan dolayı meşhur olur ve hemen Atina'nın yanındaki zengin ve güçlü Megara tiranının kızıyla evlenir. Bu genç adam Kylon adında değişik karakterde bıçkın bir delikanlıdır ve gidip bir *coup d'état* (hükümet darbesi) yaparak Atina'da bir tiranlık kurmaya çalışır, aynen kayınpederinin Megara'da yaptığı gibi. Kayınpederinin ismi Theagenes'di.

Hikayeye göre şehri ele geçirmeye çalışır. Atina'nın erken zamanlarında, eğer bir şehri eğer ele geçirmek istiyorsan, o zaman *akropole* silahlı kuvvetlerinle çıkıp orayı kale haline getirerek kendinizi lider ilan eder ve ayrıca doğal olarak bunun kabul görüp görmediğine bakardınız. Ama o bunu yapamadı, karşıtları tarafından oluşturulan bir direniş ile karşılaşp çarpışmayı kaybetti. Alkmaionidai ailesi bu direncin başını çekmekteydi. Bu sırada bu aileden daha çok söz edeceğiz. Alkmaionidai ailesi *akropolise* çıkıp Kylon'u ve yandaşlarını bir tapınakta kilit altına almışlardı. Tapınaklara insan öldürmek amacıyla girmek yasaktı, bu tamamen kutsal şeylere saygısızlık olurdu, dolayısıyla her şey donup kalmıştı. Eğer hala tapınak içerisindeyseniz ve öldürülmekten kaçırıyorsanız, tabii yemek ve su lazımdı, ama tabii su en önemlisiydi. Bu durumda ne yapabilirlerdi? Bir ip bulup, tapınağa bağladılar ve bir kuyunun içine sarktılar ve dokunulmazlıklarının önceden olduğu gibi devam ettiğini iddia ederek buradan gereksinimleri olan suyu almaya devam ettiler, bu böyle bir zaman devam etti. Ama Alkmaionidai buna kabul etmeyip ipi kesti ve Kylon ve arkadaşlarını öldürdü.

Bu da Kylon komplosunun sonu oldu, ama Alkmaionidai ailesine de müthiş bir lanet getirdi. Alkmaionidai ailesi lanetlenerek şehirden atıldı. Şimdilik bunu hatırlayın, ama sonra geri dönecekler ve onlar hakkında çok şey konuşacağız, çünkü tarihte onlar çok önemli oyuncular olacaklar. Lanet, aileye bağlı olarak devam edecek ve 5. yüzyılın sonlarına geldiğimizde, son çeyreğinde falan, Peloponessos Savaşlarının başladığı zaman, Perikles'in düşmanlarının Alkmaionidai lanetini yine gündeme getirdiğini ve bunu ona karşı kullandıklarını göreacağız, çünkü Perikles'in annesi Alkmaionidai ailesinden gelmekteydi.

Bence şimdilik burada konuştuklarımızı aslında, bazı ufak pürüzler olarak kabul edebiliriz. Rahat, sessiz ve mutlu bir şekilde *synoikismos* yapmış Atinalılar derebeyler gibi sorunlar yaşamaya başlamıştı. Yani Atina. Neden? Düşünmemiz gereken, konuştuğumuz gibi, bu denli bir hoşnutsuzluğun oluşmuş olması, yani şu veya bu nedenden üstün konuma gelmiş bir küşü, tiranlık kurmaya çalışıyor ve bunu yaparken de silahlı askerlerini kullanıyor. Bunun başarısızlığa uğraması, bence Atina'da henüz silahlı kuvvetlerin Megara, Korinthos ve Sikyon'da olduğu nitelikte güç kazanmamış olmasıdır ama bu bize gelecekte yaşanacak sorunlar hakkında ufak fikir verir ve gelecek derste bu problemleri incelemeye başlayacağız.

[metin sonu]